

КЛОПКИТЕ НА МЕРКАНТИЛИЗМА. ПОЛИТИЧЕСКИ И ИКОНОМИЧЕСКИ ФАКТОРИ ЗА ПЪРВИЯ АНГЛО-ХОЛАНДСКИ КОНФЛИКТ (1652-1654)

Албена Миланова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

*“The English are about to attack a mountain of gold;
we are about to attack a mountain of iron.”*

Резюме. Целта на настоящата статия е чрез анализ на някои аспекти от англо-холандското икономическо съперничество и политическия живот на Англия и Обединените провинции да хвърли светлина върху причините, довели до първия от серията конфликти (Първата англо-холандска война – 1652–1654) между двете страни през втората половина на XVII в. Ключов момент в този процес е промяната на режима в Англия след 1649 г., когато в рамките на републиканския експеримент и Протектората Парламентът все по-осезаемо попада под влиянието на търговските кръгове. Мнозинството изследователи посочват Навигационния акт (1651) като пряка причина за избухването на войната. Но тази крайна мярка е резултат и от вътрешните промени в Англия, които изтласкват на преден план меркантилистките интереси, а също така и от нарасналата английска мощ, което в крайна сметка провокира англичаните да искат повече от това, което холандците могат да отстъпят.

Keywords: Anglo-Dutch wars, English Navigation Acts, mercantilism

Написването на настоящата статия бе провокирано от един кратък пасаж от книгата на Найл Фъргюсън – *Империя. Как Британия създаде модерния свят*. В това нашумяло изследване британският историк предлага една интересна интерпретация на Славната революция от 1688 г., оценявайки я като реванш на холандците, загубили предишните три сблъсъка с англичаните (Ferguson, 2007: 22-23). Нещо повече! Именно от фактическото „обединяване“ на двете най-напреднали протестантски държави произтича възходът на Великобритания като водеща икономическа и политическа сила през осемнадесетото столетие. Тезата на Фъргюсън повдига множество въпроси: какви са реалните причини за конфликтите от средата и втората половина на XVII в.; възможно

ли е било англичани и холандци да изградят съюз на по-ранен етап; защо въпреки превъзхождащата военна мощ англичаните не успяват да постигнат нито една категорична победа? Всичко това ни кара отново да обърнем внимание към първата от т.нар. меркантилитски войни, без да изпадаме в крайностите на модния ревизионизъм. Трябва да отбележим, че англо-холандските войни от XVII в. предизвикват сравнително ограничен научен интерес извън пределите на самата Холандия. В британската историография на военните конфликти срещу Франция е отделено много повече внимание, отколкото на сблъсъците с Обединените провинции. Холандските войни до голяма степен остават пренебрегвани, защото не се вмести в рамките на историческата традиция, обясняваща британската външна политика през следващите три столетия. Утвърдилият се принцип на баланс на силите налага Англия да воюва срещу имащите надмощие страни: първо срещу Луи XIV, с помощта на холандците, а после срещу Френската революционна република и Наполеон, Вилхелмова Германия и в най-ново време – нацистка Германия. За разлика от този модел Обединените провинции от XVII в. изглеждат по-слаби от Англия (републиката със своята малка територия разполага с ограничени естествени ресурси и стратегически тя е изложена на много повече опасности). Така проблемът за причините и факторите, които мотивират участниците в тези събития, става още по-интересен и важен и изисква привличането на по-широк кръг информация, включително икономическа. Целта на настоящата статия е чрез анализа на някои аспекти от англо-холандското икономическо съперничество и политическия живот на двете страни да хвърли светлина върху причините, довели до първия от серията конфликти между Обединените провинции и Англия.

Навигационните актове от 1651 и 1660 г. винаги са били разглеждани като стожер на британската меркантилистка политика и са оценявани от много историци като пряката причина за войните с Обединените провинции. (Jones, 1996: 4) За други изследователи тези конфликти са доказателство за нарастващото влияние на търговската буржоазия, организирана в новите търговски компании. Налагането на политика, насочена към разширяване на отвъдморската търговия, която е в интерес на английските търговски кръгове, но в разрез с тези на холандците, се разглежда като главен резултат от Английската революция през 40-те години на XVII в., като линията се запазва и по време на Реставрацията (Hill, 1961: 156). В този смисъл, трите войни, които са смятани като причина за изместването на Обединените провинции от Англия като главна търговска сила, са разглеждани само като механично средство за реализацията на един неизбежен процес на промени.

От една страна, войните наистина могат да бъдат разгледани в контекста на процесите на интеграция на отделните европейски търговски мрежи, довели до създаване на единна световна икономика. Имануел Валерщайн и Ф. Бро-

дел, които възприемат системния подход в своите изследвания, разграничават три структурни елемента в световната икономическа система: център, периферия и полупериферия. В своите съчинения Валерщайн разглежда центъра като единна зона, която може да е съставена от няколко града, държави или региони. Към началото на XVI в. тази зона е локализирана в Северозападна Европа (Лондон, Холандия, Зеландия, Северна и Западна Франция). През следващите десетилетия, и особено след 1650 г., икономическата криза поражда остри форми на „икономически национализъм“, в резултат на които, в самия център, Англия и Франция започват да оспорват лидерските позиции на Обединените провинции в световната икономика (Wallerstein, 2011: 74-127). Придържайки се към предложената схема, че европейското „ядро“ дължи своето богатство на ресурсите, идващи от периферията, Валерщайн представя англо-холандското съперничество като борба между две държави от „центъра“, които се опитват да поставят под свой контрол тези ресурси. Достъпът до колониалните пазари е, разбира се, въпрос от особено значение както за холандските, така и за английските управляващи кръгове, но англо-холандското съперничество се развива главно в Балтийския район, където най-остро се сблъскват търговските интереси на двете страни. Много по-важни от колониалните проблеми са въпросите за това в чии кораби ще бъдат превозвани стоките, експортирани от и импортирани в Европа, както и кой ще има достъп до суровините от Балтика и Източна Европа.

От друга страна, имат право и авторите, които твърдят, че войните не са предизвикани единствено от желанието Англия да постигне доминация в световната търговия. Ако холандците се впускат във военните начинания, единствено за да защитят икономическите си интереси, то в Лондон ключовите решения за започване на военни действия остават в ръцете на министри и политици, за които трудно може да се твърди, че действат под непосредствения натиск или в пряк интерес на търговските кръгове.

Истинските причини за англо-холандските войни могат да се открият, ако се проследи как търговската надпревара между тези две страни се трансформира в стратегическо съперничество. През първата половина на XVII в. сблъсъкът на икономическите интереси не генерира военни конфликти между холандци и англичани, докато през втората половина на столетието те водят три войни помежду си. Въпреки това, през 1688 г. ставаме свидетели на неформалното обединение на двете държави под управлението на Уилям III в рамките на т. нар. Славна революция. От края на XVI в. холандците постепенно се утвърждават като водещата търговска сила в Европа. Тяхното могъщество в световната търговия и корабоплаването променя коренно световния икономически ред и трансформира модела на европейската колониална експанзия.

Спорните въпроси, подклаждащи все по-острото англо-холандско икономическо съперничество, засягат това кой ще има по-голям дял от търговията

между Балтийския регион и Иберийския полуостров, а също и холандския достъп до риболовните райони около английските брегове, конфликта, породен от английската доктрина за „морския суверенитет“ и набиращата скорост колониална надпревара.

Сред англичаните все повече се утвърждава мнението, че в основата на холандския икономически успех стои експлоатацията на английските ресурси. Най-драгнеща от всичко е огромната печалба, която холандците получават от риболова на херинга в Северно море, осъществяван в голямата си част в зони по крайбрежието на Англия и Шотландия. Повечето от тези оплаквания са отразени в най-известния трактат на английския меркантилизъм, излязъл изпод перото на Томас Мън – *England's Treasure by Forraign Trade*, писан през 20-те и 30-те години на XVII в., но публикуван чак през 1664 г. в навечерието на Втората англо-холандска война. Според Мън фундаментът на холандския търговски просперитет почива върху „глупостта“ на англичаните, допускащи безконтролен холандски риболов в своите води, ангажиращ над 1000 риболовни кораба (наречени *herring busses*) и над половин милион души във всички фази на производствения процес, генериращ годишен доход от над 1 млн. фунта стерлинги. По думите на Мън, Обединените провинции са „като една прекрасна птица, накичена с чужди пера, без които тя би останала напълно гола“ (Wilson, 1957: 22).

През 1649–1650 г. холандското търговско могъщество става или заплашва да стане факт на най-големите пазари – Италия, Испания, Португалия и Османската империя. Застрашени са икономическите позиции на всички останали търговски сили. Англия обаче е най-засегната от възхода на Обединените провинции. И ако Дания и градовете от Ханзата са твърде слаби, за да реагират, то Англия излиза от Гражданската война политически и военно укрепнала. Това обаче съвсем не означава, че войната с Обединените провинции е желана. Поради политически и религиозни причини управляващите от новия режим, включително Кромуел, далеч не горят от желание да влязат в конфликт с протестантската република отвъд Северно море.

Въпреки противоречията, в периода 1649–1651 г. английският парламент все още смята холандската република за „естествен приятел“ (Jones, 1996: 82). Още през 1642 г. Дългият парламент изпраща Уолтър Стрикланд в Хага с предложение за „близък съюз“, но Генералните щати оставят това предложение без отговор. Загрижени за своите интереси, холандците поддържат дипломатически контакти на две равнища, като продължават да признават и посланиците, изпратени от Чарлз I. По тази причина Генералните щати отказват да преговарят със Стрикланд, но това не пречи на провинциалните Щати на провинция Холандия да го приемат. През март 1649 г. парламентът отново лансира идеята за „близък съюз“, но до смъртта на Вилем II през ноември 1650 г. Обединените провинции не признават официално новия режим в Лондон.

След неговата смърт Щатите на Холандия решават да не назначават повече щатхалтер и свикват Генералните щати. Английските парламентарни представители веднага правят паралел с това, което се случва в самата Англия: владетел, който се опитва неуспешно да отхвърли конституционните свободи и е свален от своя пост. Моментът изглежда подходящ за обединение на двете републики и през 1651 г. в Хага е изпратена нарочна английска мисия, водена от Оливър Сейнт Джон.

Основната цел на английското пратеничество е постигането на сигурност за новия режим (Jones, 1996: 108). По правило страни се съюзават, когато са изправени пред една и съща опасност, но в средата на XVII в. двете републики нямат общи врагове. Английската пуританска република е обградена от противници: Чарлз II е в Шотландия, части от Ирландия все още са в роялистки ръце, а меркантилистката война, водена от Франция, причинява огромни загуби в Средиземноморието. Единствено Испания признава новия режим в Англия. Навсякъде другаде владетелите и духовенството отричат републиката, което се отнася и до служителите на Холандската реформирана църква, които инициират яростни демонстрации срещу английската делегация, оглавявана от Сейнт Джон. Оранжистите са вбесени от изключването на презвитерианите от Парламента през 1648 г. (Прайдовата чистка) и от инвазията на Кромуел в Шотландия. Така, освен че се отнасят предпазливо към евентуален съюз с изолиран и непризнат от никого режим, холандците не вярват, че подобно съглашение би могло да бъде устойчиво. Неуспешните опити на „опашката“ на Парламента да изготви проект за нова конституция и действията на политическите и религиозни радикали предвещават нов период на нестабилност.

Генералните щати не са готови да предложат нещо повече от договор, „гарантиращ общите интереси“, опасявайки се, че един съюз ще означава да се подчинят или да се инкорпорират в една по-голяма държава, в която, съдейки по примера на Шотландия и Ирландия, англичаните ще дирижират всичко. Освен това, едно евентуално обединение с Англия би наложило промяна в основните принципи на Унията от Утрехт (Jones, 1996: 108).

Тук е мястото да отбележим, че оглавяващият английската мисия Оливър Сейнт Джон няма голям опит в дипломатическите дела, за разлика от Стрикланд, който има дълъг стаж в Хага (седем години) и още през септември 1649 г. е предупредил Щатите на Холандия за опасността от вражда с Англия. Отбелязвайки, че Парламентът е положил усилия да продължи „старото приятелство“, което е от полза и за двете държави, английският дипломат предупреждава, че скоро ще бъде невъзможно да продължат търговските връзки и приятелски отношения между двете страни. Стрикланд също така добавя, че холандските интереси ще бъдат сериозно заплашени. Това директно предупреждение кара холандските представители да кажат пред Генералните щати, че английските водачи целят да атакуват холандската търговия, която „блести

като златни планини“ в очите им и че морето ще се превърне в „смъртоносна отрова“. През 1651 г. тази заплаха съвсем не изглежда реална, имайки предвид проблемите на англичаните в Шотландия и Ирландия.

По време на преговорите холандците са предпазливи и се стремят да протакат колкото е възможно по-дълго. Те поставят на обсъждане 36 точки, като в центъра на предложението им стои възобновяването на съглашението от 1496 г., известно като *Intercursus Magnus*. Сейнт Джон настоява за „по-близък съюз“, но нежеланието на холандците да обсъждат сключването на такива условия води не само до провал на преговорите, но и до остро влошаване на англо-холандските отношения. Холандците изразяват недоволство от това, че англичаните отправят открити заплахи, поставят срокове и си заминават за Англия в момент, когато преговорите все още не са завършени. Англичаните от своя страна обвиняват Генералните щати в умишлено протакане на разговорите, във фалшифициране на текста на *Intercursus Magnus* и в погрешно представяне на протоколите от дискусиите. Провалът на преговорите оставя впечатлението и у двете страни, че другата играе нечестно. Когато холандците се опитват да възобновят преговорите в края на 1651 г., английските позиции вече са доста втвърдени, не на последно място и поради приетия от английския парламент Навигационен акт (Jones, 1996: 110). По силата на този закон чуждестранни стоки могат да се внасят на Острова само на борда на английски кораби или на такива под флага на държавата доставчик. Тази мярка представлява неприкрит удар срещу интересите на холандското мореплаване.

Приемането на Навигационния акт от 1651 г. се интерпретира по два начина. За стриктните последователи на Адам Смит основната отговорност за приемането на този закон следва да се стовари върху търговската компании. За друга група изследователи Навигационният акт е инициатива, свързана повече с процесите на държавно строителство. Според тях неговата основна цел е чрез търговската експанзия да се увеличи военноморската мощ на Англия. Този историографски спор поражда и различни интерпретации на връзката, която съществува между приемането на акта от 1651 г. и започването на Първата англо-холандска война. За повечето изследователи войната е пряк резултат от приемането на този закон. Автори като Р. Гарднър смятат, че причините за военния конфликт не са директно свързани с търговията, а с националната гордост и със старите пререкания, произтичащи от принципа *Mare Clausum*, лансиран от холандецът Юг де Гроот (по-известен с латинизираната версия на името си – Гроциус). Тези мотиви стават все по-ясно изразени след 1649 г., когато новите управляващи в Англия търсят признание на режима отвъд Острова.

Трябва да отбележим, че от 1648 г. английските търговски кръгове все по-осезаемо започват да се намесват при вземането на решения, засягащи

външната политика и военноморското дело. Но в действията, които предприема „опашката“ на Парламента, не трябва да се търси единствено анти-холандска насоченост. Те са продиктувани от необходимостта да се възстанови английската икономика, която стагнира по време на гражданската война и понася удари от чумата и свиването на външната търговия. На първо място стремежът на управляващите е да се съживи манифактурното производство и английският експорт. Към края на 1650 г. е издадена заповед търговията с колониите, подкрепящи роялистките сили (Вирджиния и Барбадос) да бъде осъществявана единствено чрез кораби, които имат специален лиценз, издаден от Държавния съвет. Този акт оправдава практиката на залавяне и претърсване на холандските кораби и служи като модел за приетия през октомври 1651 г. Навигационен акт.

Съвсем естествено Генералните щати на Обединените провинции се противопоставят на английската практика на претърсване на чуждите кораби в английски води. Холандските кораби са спечелили правото да търгуват както с Франция, така и с Испания, които продължават да воюват помежду си до 1659 г. И испанската, и френската икономика и финанси са пряко зависими от вноса на стоки, осъществяван от Обединените провинции и, докато холандците се възползват от предимствата на неутрална страна, те ще продължават да имат сериозно превъзходство над английските търговци. Английските атаки срещу холандските кораби, превозващи френски стоки са толкова многобройни, че те очевидно целят прекъсване на холандската търговия с Бискайския бряг на Франция. През 1648 г. англичаните нападат над 12 холандски кораба, през 1649 г. – 22, през 1650 г. – 501, през 1651 г. – 126 и само за първата половина на 1652 г. – 106 (Groenveld, 1987: 561). Ситуацията очевидно започва да излиза извън контрол и в Лондон е изпратена мисия, оглавена от Якоб Катс, която не успява да постигне нищо. На 3 март 1652 г. Генералните щати вземат решението да защитят холандското мореплаване, като до 1 април въоръжат 150 кораба. Тази провокативна инициатива е една от основните причини за последвалата война. Холандците очевидно искат да се противопоставят на това, което англичаните смятат за свое законно право – претърсването на неутрални кораби. Този флот, който изглежда наистина внушително, трябва да охранява протока Дувър и Канала – води, над които англичаните смятат, че имат суверенни права. Избраният за командир адмирал Маартен Тромп също повдига подозрения сред англичаните, тъй като симпатизира на оранжистите (т.е. с пророялистки симпатии) и често е нахлувал в английски води.

Решението за изграждане на подобен флот прави продължаването на преговорите невъзможно. Английският парламент интерпретира тази провокация като заплаха за суверенитета. Изграждането на подобен флот обаче се оказва непосилна задача дори за разполагащите със сериозни финансови ресурси холандци. След подписването на мира с Испания те извършват сериозно съкра-

щаване на военноморските си сили и разполагат предимно с търговски кораби. На 29 май 1652 г. флотът на адмирал Маартен Тромп и английският флот, командван от Робърт Блейк, се сблъскват при Дувър. Тромп губи само два кораба, но това сражение става повод за сериозна тревога в Хага. През юни Генералните щати изпращат високопоставения администратор Адриан Поув в Лондон в последен отчаян опит да предотвратят войната, но напразно.

Трябва да уточним, че английските управляващи не са планирали война и през пролетта са разпоредили изпращането на голям флот към Средиземноморието. По тази причина атаката на Тромп, и то в момент, когато в Лондон се водят преговори, е възприета като провокативна и нечестна. Английският парламент, Държавният съвет и командващите военноморските сили са обединени от вярата в превъзходството на техния флот – за разлика от преобладаващото мнение в Европа, че холандските сили ще се окажат победители. Тук е мястото да отбележим, че първоначално нито една от двете страни няма реалистична представа за характера на предстоящата война. Техният предишен опит е от войни срещу противник, намиращ се на далечно разстояние (Испания или Португалия), като англичаните не са водили планирано морско сражение от 1588 г., а холандците – от 1639 г. (Jones, 1996: 115).

Първоначално страните нямат последователна стратегия. Техните действия по-скоро отговарят на дефиницията, че война е продължаване на дипломатията с други средства. През първото лято английският флот продължава да атакува търговските кораби, а холандците полагат усилия да защитят своите търговски конвои. В последвалия сблъсък военното преимущество е на страната на Англия. Английският флот числено превъзхожда холандския и е много по-тежко въоръжен. Освен това, Обединените провинции са принудени да разположат силите си на по-широк фронт, тъй като трябва да отбраняват риболовните си райони и големите търговски конвои.

Войната се отразява тежко върху цялата икономика на Обединените провинции. Най-големият удар е загубата на около 1200 кораба, повечето от които са присъединени към английската търговска флота. Един по-задълбочен анализ дава основание да се постави под въпрос прибрзаното схващане, че Първата англо-холандска война е безапелационен триумф за Англия. Въпреки английското военно превъзходство в Северно море, конфликтът е доказателство за устойчивостта и потенциала на доминираната от холандците търговска световна система. Обединените провинции нямаше да могат да запазят лидерските позиции, ако не разполагаха със сила и средства да неутрализират английската агресия, насочена срещу холандското мореплаване. Способността да се противопоставят на английската военноморска мощ е абсолютното условие седемте провинции да запазят ролята си на център на световната търговия.

На пръв поглед изглежда озадачаващо, че най-успешният период на холандското търговско могъщество съвпада с годините, когато англо-холанд-

ският конфликт е в разгара си. Въпреки внушителната военноморска сила, англичаните в много по-малка степен успяват да нанесат сериозни удари срещу холодската икономическа експанзия. Причините са няколко. За разлика от Испания и Франция, Англия не играе толкова активна роля на европейските пазари, които са жизненоважни за функционирането на холандската търговска система. Последниците от Навигационният акт 1651 г. не могат да се сравнят с тези от наложеното испанско ембарго срещу холандските кораби, тъй като английският пазар не е от такова значение за холандската морска търговия. Освен това, английската търговия и корабоплаване са далеч по-уязвими от холандските контрамерки. За Англия войната срещу Обединените провинции означава затваряне на Датския проток за английски кораби и прекратяване на търговията с Балтика, парализиране на търговския обмен със Средиземноморието и Източните Индии и значителни загуби на кораби. Англия не може да издържи дълго на подобен натиск, за да нанесе сериозни щети на холандската търговска система.

Периодът 1647–1672 г. отбелязва безпрецедентна експанзия на холандската търговия, независимо от острото англо-холандско съперничество. Въпреки превъзходящата военна сила, Англия не успява категорично да спечели военния конфликт срещу Холандската република. В Първата англо-холандска война английските адмирали печелят битките в Северно море, но мирът не донася съществени икономически преимущества.

Защо въпреки първоначалните очаквания английската военна мощ се оказва неефективен инструмент срещу холандското търговско превъзходство? Обяснението е, че холандската глобална търговска система непрекъснато акумулира ресурси, а Англия няма възможност да поддържа достатъчно продължителна офанзива, която ще принуди холандците да направят отстъпки. Първата война по традиция се смята за английска победа. Но това е вярно, ако се вземат предвид единствено сраженията в Северно море. Навсякъде другаде английските търговски интереси са сериозно накърнени: холандците, в съюз с Дания, затварят Балтийско море за английските кораби, а след битката при Ливорно през март 1653 г. англичаните са изтласкани и от търговията с Италия и Леванта.

Условията на договора са изключително снизходителни, въпреки че холандците са разочаровани, че предложението им Навигационният акт да бъде отменен, не е одобрено. Холандските военни кораби трябва да отдават чест на английския флаг, но английският суверенитет над т. нар. *Narrow seas* (Ламанша и Ирландско море) не е официално признат. Това означава, че холандците могат да продължат риболова там, без да заплащат такса.

Кромюел успява да гарантира сигурност на режима си, но в останалите области холандците удържат своите позиции. За тях най-важният резултат от войната е това, че мирният договор не налага никакви ограничения на търго-

вията и свободата на мореплаване (Jones, 1996: 143). Така в общи линии статуквото е съхранено, а това очевидно е в полза на холандците. Именно по тази причина отстъпчивостта на Кромвел е подложена на остра критика. В памфлета *The world's mistake in Oliver Cromwell* Слингсби Бетел обвинява Кромвел за това, че не успява да се възползва от инициативата, постигната през 1653 г., за да нанесе съкрушителен удар на холандската търговска система.

Несъмнено търговската напревара е фактор при избухването и на Първата англо-холандска война. Но ще бъде погрешно, ако гледаме на този военен конфликт единствено през призмата на меркантилизма. Необходимо е да се вземе предвид и наличието на чисто вътрешнополитически фактори, благоприятстващи започването на военни действия. Трябва да признаем, че англо-холандската търговска надпревара през първата половина на XVII в. е твърде интензивна, без да ескалира до военен конфликт. Причина за това е, че до средата на века Англия не разполага с военен капацитет, за да наложи доктрината за суверенитет над английските води: през този период кралството е разкъсвано от вътрешни противоречия, а Парламентът не отпуска достатъчно средства на Чарлз, които да му позволят да поддържа могъщ флот.

С установяване на новия режим в Англия през 1649 г. Кромвел започва засилено корабостроителство, тъй като той се нуждае от сигурност, за да легитимира новата власт. Нарастването на английската военноморска мощ, което води до относително изравняване на силите с Обединените провинции, е необходимата предпоставка за избухването на първата война. Освен това, установяването на Кромвеловото управление провокира Парламента да приеме инициативи за налагането на принципа на затворените морета. Целта е да се преустанови външната подкрепа за роялистите. Не бива да се забравя, че съществува възможност фамилията Оранж да предявят претенции към английската корона, произтичащи от брака на Мери Стюарт с Вилем II.

С промяната на режима в Англия Парламентът все по-осезаемо попада под влиянието на търговските кръгове. Това се случва именно в момент, когато холандци и французи застрашават английските интереси във всяка точка от земното кълбо. Мнозинството изследователи посочват Навигационния акт като пряка причина за избухването на войната. Но тази крайна мярка е резултат от вътрешните промени в Англия, които изтласкват на преден план меркантилистките интереси, а също така и от нарасналата английска мощ, което в крайна сметка провокира англичните да искат повече от това, което холандците могат да отстъпят. Както посочват някои изследователи, „за холандците би било лудост да търсят война с Англия, но те са длъжни да приемат това предизвикателство веднага щом въпросът за свобода на моретата е поставен на карта“ (Rowen, 1978: 71).

БЕЛЕЖКИ

1. Wilson, Ch. (1957). *Profit and Power: A study of England and the Dutch wars*. London: Longman, p. 60
2. Найл Фъргюсън несъмнено е сред най-популярните историци ревизионисти. Изследването му „Империя“ е опит Британската империя да бъде представена като един от основните двигатели на процеса на модернизация. Вж. *Ferguson, Niall. Empire: How Britain Made the Modern World*, London, 2007.
3. За това виж: Wilson, Ch., Op. cit.
4. Hill, Chr., „Soviet Interpretations of the English Interregnum“ – *Economic History Review* (1938-9) 8, pp. 162, 167.; виж също и Barbour, V., *Capitalism in Amsterdam in the Seventeenth Century* (Ann Arbor, MI, 1976).
5. Wallerstein, Immanuel. (1980). *The Modern World-System, vol. II: Mercantilism and the Consolidation of the European World-Economy, 1600-1750*. New York: Academic Press.
6. Тази тема е развита у Furber, H., *Rival Empires of Trade in the Orient, 1600–1800* (Minneapolis, MN, 1976); виж също и Rommelse, G. (2006). *The Second Anglo-Dutch War (1665–1667): raison d'état, mercantilism and maritime strife*. а също и Wilson, Ch. (1957). *Profit and Power: A study of England and the Dutch wars*. London: Longman. The Hague, 1978.
7. Интересно изследване, посветено на съперничеството между Великите сили в историята е Thompson, William R. (1999). *Great Power Rivalries*, University of South Carolina Press.
8. За това първо у Haley, K.H.D. (1953). *William of Orange and the English Opposition*. Oxford. Също и Baxter, S. B. (1966). *William III*.
9. За т. нар. холандско икономическо чудо виж подробно у Vries, J. de, and Woude, A. (1997). *The First Modern Economy. Success, Failure, and Perseverance of the Dutch Economy, 1500–1815*. Cambridge University Press.
10. Всъщност Стрикланд е назначен за английски посланик в Обединените провинции (всичките седем), като основната му задача е да пречи на роялистите да набират хора и средства на нидерландска територия. През 1648 г. е преназначен на поста си, където остава чак до 1651 г.
11. Groenveld, S. The English Civil wars as a Cause of the First Anglo-Dutch War (pp.544-5 и сл.). В: *Historical Journal* (1987) XXX.
12. Jones, J. Op. cit., pp. 109.
13. Britch, T. (ed.) *A collection of the State Papers of John Thurloe*, (pp.114-116). *Volume 1*: 1638–1653
14. Intercursus Magnus представлява важен търговски договор, подписан през февруари 1496 г. от английския крал Хенри VII Тюдор, Венеция, Флоренция, Нидерландите и Ханзейската лига. С договора се установяват взаимни търговски привилегии между Англия и Холандия, но като цяло се тълкува от холандците като по-благоприятен за англичаните.

15. За това виж: Smith, A. (1937). *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations* (pp. 550, 580). Modern Library ed. C. M. Andrews (1938). *The Colonial Period of American History*. New Haven., IV, 54, 60. Wilson, Charles. (1957). *Profit and Power: A study of England and the Dutch wars*. London: Longman.
16. R. W. K. Hinton, (1959). *The Eastland Trade and the Common Weal*. Chap. vii. Cambridge. G. Schmoller, (1902). *The Mercantile System* (pp. 50). *Economic Classics* ed. Schmoller, of course, believed that the State came into existence as a result of economic and intellectual causes, not simply for the political end of the State as a ruling entity.
17. Т. нар. Right of search дава право на воюваща страна да спира и претърсва кораби на неутрална страна в открито море. Виж повече у Jones, J. Op. cit., p. 112.
18. Адриан Поув (1585–1653) заема поста *raad(s)pensionaris* на Холандия в периода 1631–1636 г. и отново – от 1651 до 1653 г. Той е най-важният савонник в провинция Холандия, политически лидер (освен особата на щатхалтера), признаван в международен план.
19. Israel, J.I. (1997). “England’s Mercantilist Response to Dutch World Trade Primacy, 1647–74 (pp. 305–318). – В: *Conflicts of Empires. Spain, the Low Countries and the struggle for world supremacy 1585–1713*. Hambledon Press.
20. Слингсби Бетел (1617-1697) е член на парламента със силни републикански симпатии. Текстът е публикуван на <http://www.archive.org/details/worldmistakeino00bethuoft>.

ЛИТЕРАТУРА

- Anderson, M.S. (1988). *War and Society in Europe of the Old Regime*. Leicester.
- Farnell, J.E. (1964). The Navigation Act of 1651, the First Dutch War, and the London Merchant Community (pp. 439-454). *The Economic History Review. New Series, Vol. 16, No. 3*.
- Ferguson, N. (2007). *Empire: How Britain Made the Modern World*. London.
- Findlay, R. & H. O’Rourke, K. (2007). *Power and Plenty. Trade, War and the World Economy in the Second Millenium*. Princeton.
- Gröenveld, S. (1987). The English Civil wars as a Cause of the First Anglo-Dutch War (pp.544-566). *Historical Journal, XXX*.
- Hill, Chr. (1961). *Century of Revolution*. London.
- Israel, J.I. (1989). *Dutch Primacy in World Trade, 1585–1740*. Oxford.
- Israel, J.I. (1997). England’s Mercantilist Response to Dutch World Trade Primacy, 1647–74 (pp. 305–318). *Conflicts of Empires. Spain, the Low Countries and the struggle for world supremacy 1585–1713*. Hambledon Press.
- Jones, J. R. (1996). *The Anglo-Dutch Wars of the Seventeenth Century*. London.

- Ormrod, D. (2003). *The Rise of Commercial Empires: England and the Netherlands in the Age of Mercantilism, 1650-1770*. Cambridge Studies in Modern Economic History.
- Rowen, H. H., Johan de Witt (1978). *Grand Pensionary of Holland*. Princeton, NJ.
- Thompson, William R. (1999). *Great Power Rivalries*. University of South Carolina Press.
- Vries, J. de, and Woude, A. van der (1997). *The First Modern Economy. Success, Failure, and Perseverance of the Dutch Economy, 1500–1815*. Cambridge University Press.
- Wallerstein, I. (2011). Mercantilism and the Consolidation of the European World-Economy, 1600–1750. *The Modern World-System, vol. II*. London: University of California Press.

**THE TRAPS OF MERCANTILISM.
POLITICAL AND ECONOMIC CAUSES OF THE FIRST
ANGLO-DUTCH WAR
(1652-1654)**

Abstract. The purpose of this article is through an analysis of some aspects of the Anglo-Dutch economic rivalry and political life of England and the United Provinces to shed light on the causes behind the first of the series of conflicts (First Anglo-Dutch War from 1652 to 1654) between the two countries during the second half of the XVII century. The key point in this process is the change of regime in England after 1649 when, within the republican experiment and Protectorate, Parliament has increasingly come under the influence of commercial circles. Most researchers indicate the Navigation Act (1651) as a direct cause of the outbreak of the war. But this is ultimately the result that comes from internal changes in England that push forward merkantilist interests and also from increased British power which ultimately provoked the British to want more than what the Dutch can offer.

Albena Milanova

✉ Sofia University “St. Kliment Ohridski”
15, Tsar Osvoboditel Blvd.
1504, Sofia, Bulgaria
E-Mail: beni_milanova@abv.bg